

Ф.Д. ГАМОР

Карпатський біосферний заповідник

м. Рахів, Закарпатська обл., 90600, Україна

ЩЕ ОДНА СТОРІНКА В ІСТОРІЇ РОЗШИРЕННЯ ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

Гамор Ф.Д. **Ще одна сторінка в історії розширення території Карпатського біосферного заповідника.** – Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України. – 2022. – № 1 (7). – С. 114–122.

Відповідно до Указу Президента України від 2 січня 2022 р. № 5/2022, з метою збереження у природному стані типових природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічного моніторингу, вивчення стану та змін довкілля під дією антропогенних факторів, передається в установленому порядку, до складу Карпатського біосферного заповідника, в постійне користування 17,9 тисячі гектарів пралісів та старовікових й окремих ділянок господарських лісів, у межах Тячівського, Рахівського та Хустського районів Закарпатської області. Зокрема 8381,6 гектара вилучаються і надаються в постійне його користування із Мокрянського та Брустурянського лісомисливських господарств, а також 9532 гектари із Хустського, Брустурянського, Рахівського та Великобичківського лісових дослідних й лісомисливських господарств, які відповідно до Указів Президента України від 1993 та 1997 років, уже перебували у складі біосферного заповідника без вилучення у згаданих господарствах. Розглядаються деякі історичні передумови, прийняття цього важливого для збереження унікальних природних комплексів Карпат, державного рішення.

Ключові слова: Карпатський біосферний заповідник, Закарпатська область, зміна меж Карпатського біосферного заповідника, лісомисливське господарство, лісове дослідне господарство.

Hamor F.D. **Another page in the history of extension of the territory of the Carpathian Biosphere Reserve**

In accordance with the Decree of the President of Ukraine dated January 2, 2022 No. 5/2022, for the purpose of conservation of typical natural complexes of the biosphere in their natural state, implementing background ecological monitoring, studying the state and changes of the environment under the influence of anthropogenic factors, according to the established order, to the Carpathian biosphere reserve for permanent use, were passed 17,9 thousand hectares of primeval and ancient forests, and separate areas of managed forests, within the Tyachiv, Rakhiv and Khust districts of Zakarpattia region. In particular, 8 381,6 hectares are withdrawn and provided for the reserve's permanent use from the Mokryanske and Brusturyanske forestry enterprises, as well as 9 532 hectares from the Khust, Brusturyanske, Rakhiv and Velykobyckivske forest research and hunting enterprises, which, in accordance with the Decrees of the President of Ukraine from 1993 and 1997, have already been part of the biosphere reserve without withdrawal from the mentioned enterprises. Some historical prerequisites for the adoption of this state decision, which is important for the conservation of the unique natural complexes of the Carpathians, are considered.

Key words: Carpathian Biosphere Reserve, Zakarpattia region, changing the boundaries of the Carpathian Biosphere Reserve, forestry enterprises, research and hunting forest enterprise.

2 січня 2022 року Президент України Володимир Зеленський підписав Указ, яким, із метою збереження у природному стані типових природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічного моніторингу, вивчення стану та змін довкілля під дією антропогенних факторів, передається в установленому порядку, до його складу, в постійне користування 17,9 тис. гектарів пралісів та старовікових й окремих ділянок господарських лісів, у межах Тячівського, Рахівського та Хустського районів Закарпатської області. Зокрема 8381,6 гектарів вилучаються і надаються в постійне користування Карпатському біосферному заповіднику із Мокрянського та Брустурянського лісомисливських господарств, а також 9532 гектари із Хустського, Брустурянського, Рахівського та Великобичківського лісових дослідних й лісомисливських господарств, які відповідно до Указів Президента України від 1993 та 1997 років, уже перебували у складі біосферного заповідника без вилучення у згаданих господарств (Указ..., 2022).

Таким чином, загальна площа заповідника збільшується на 8381,6 гектара. А загалом, із часу його створення (1968 р.), це уже шостий етап розширення, в результаті яких, його площа збільшилась із 12,6 до 66,4 тисячі гектарів і зараз біосферний заповідник репрезентує все ландшафтне й біологічне різноманіття Українських Карпат, від передгір'я до субальпійської та альпійської зон (рис. 1-2; таблиця).

Історія цього, як і попередніх розширень була не простою. І почалась вона п'ятнадцять років тому, коли у рамках реалізації українсько-голландського екологічного проєкту, науковцями Карпатського біосферного заповідника, проведено інвентаризацію пралісів Закарпаття та випущено у світ, на українській та англійських мовах, монографію "Праліси Закарпаття: інвентаризація та менеджмент" (2008), під загальною редакцією Федора Гамора та керівника проєктів Голландського королівського товариства охорони природи Петера Фейна.

Рис. 1. Територія Карпатського біосферного заповідника до 2 січня 2022 року

Рис. 2. Територія Карпатського біосферного заповідника після 2 січня 2022 року

Таблиця. Етапи створення та розширення (зміни меж) Карпатського біосферного заповідника

Орган рішення якого створено, розширено (змінено межі)	Рік	Площа, га			На базі яких територій створено, розширено	Область та район	Підпорядкування
		Загальна	З вилученням	Без вилучення (Охоронна зона)			
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Карпатський державний заповідник							
Рада Міністрів Української РСР							
-Постанова № 568 "Про організацію нових державних заповідників в Українській РСР"	12 листопада 1968 р.	12672	12672	1515	Ворохтянський лісокомбінат (Говерлянське лісництво, 3927 га), Верховинський лісокомбінат (Чорногірське лісництво, 1911 га), Рахівський лісокомбінат (Говерлянське лісництво, 1195 га, охоронна зона Говерлянської полонини, 500 га), Буштинський лісокомбінат (Угольське лісництво, 4734 га)	Івано-Франківська (Яремчанська міська рада, Верховинський район), Закарпатська область (Рахівський і Тячівський райони)	Міністерство лісової і деревообробної промисловості УРСР
-Постанова № 565 "Про розширення Карпатського державного заповідника".	12 грудня 1979 р	5616	5616	-	Усть-Чорнянський лісокомбінат (Державний ландшафтний заказник "Широкий Луг")	Закарпатська область (Тячівський район)	Міністерство лісової і деревообробної промисловості УРСР
			256,5	-	Долина нарцисів (урочище Кіреші колгоспу імені Леніна).	Закарпатська область (Хустський район)	
-Постанова № 376 "Про створення Карпатського національного природного парку в Івано-Франківській області": -передано із складу Карпатського державного заповідника до Карпатського національного парку	3 червня 1980 р	1911 4941	1911 4941	- -	Високогірне лісництво Говерлянське лісництво	Івано-Франківська область (Яремчанська міська рада, Верховинський район)	Міністерство лісової і деревообробної промисловості УРСР

Продовження таблиці

- Постанова № 119 "Про розширення території Карпатського державного заповідника у Закарпатській області".	30 травня 1990 р.	7140	7140	-	Велико-Бичківський, Рахівський та Усть-Чорнянський	Закарпатська область (Рахівський і Тячівський	Виробниче лісозаготівельне об'єднання "Закарпатліс"
2. Карпатський природний заповідник							
Закон України "Про природно-заповідний фонд України" №2456 – XII (змінена класифікація територій природно-заповідного фонду).	16 червня 1992 р.	19989	19989	500	Карпатський державний заповідник	Закарпатська область (Рахівський, Тячівський та Хустський райони).	Виробниче лісозаготівельне об'єднання "Закарпатліс"
3. Карпатський біосферний заповідник							
Указ Президента України № 563/93 "Про біосферні заповідники в Україні"	26 листопада 1993 р.	38930	19989	19031	Карпатський природний заповідник, Державний ландшафтний заказник "Стужиця", Рахівський, Буштинський, Хустський та Велико-Березнянський лісокомбінати, колгоспи "Бескид" і "Світанок" Велико-Березнянського району, землі Державного запасу Рахівського і Тячівського районів	Закарпатська область (Рахівський, Тячівський, Хустський та Велико-Березнянський райони)	Виробниче лісозаготівельне об'єднання "Закарпатліс", Закарпатське обласне управління лісового господарства
Постанова Верховної Ради № 3788-XXII "Про впорядкування управління заповідниками та національними природними парками"	23 грудня 1993 р.				Карпатський біосферний заповідник		Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

Закінчення таблиці

Указ Президента України № 325/97 "Про розширення Карпатського біосферного заповідника"	11 квітня 1997 р.	24315	12006	12309	Рахівське державне лісогосподарське підприємство, Ясінянське, Велико-Бичківське і Виноградівське державні лісомисливські господарства та акціонерна агрофірма "Гірська", колективні сільськогосподарські підприємства "8-Березня", "Верховина" і "Нове життя" Рахівського району	Закарпатська область (Рахівський і Виноградівський райони)	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
Указ Президента України № 25/2010 "Про розширення території Карпатського біосферного заповідника"	14 січня 2010 р.	7509	4405,8	3103	Державні підприємства "Рахівське лісове дослідне підприємство", "Великобичківське та Ясінянське лісомисливські господарства", землі запасу Рахівської районної державної адміністрації	Закарпатська область (Рахівський район)	Міністерство екології та природних ресурсів України
Указ Президента України № 5/2022 "Про зміну меж Карпатського біосферного заповідника"	2 січня 2022 р.	17913	17913	-	Мокрянське, Брустурянське й Велико-Бичківське лісомисливські господарства та Рахівське і Хустське лісодослідні господарства	Закарпатська область (Рахівський, Тячівський і Хустський райони)	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
Загальна площа Карпатського біосферного заповідника		66417,4	57339	9018		Закарпатська область (Рахівський, Тячівський, Хустський і Берегівський райони)	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України

Примітка. У 1999 році Державний ландшафтний заказник "Стужиця" та землі колгоспів "Бескид" і "Світанок" Велико-Березнянського району, площею 3442 га, перейшли до складу Ужанського національного природного парку

На підставі цих досліджень тоді встановлено, що на Закарпатті, близько десяти відсотків від його лісом вкритої площі, становлять праліси (61190 га), переважно букові. Причому, виявилось, що найбільші їх ділянки зосереджені в межах Тячівського району (понад двадцять дві тисячі гектарів), який у цьому відношенні є справжнім європейським ядром дикої природи. Але, не зважаючи на вимоги чинного природоохоронного законодавства, значна частина пралісів та природних лісів, належали до категорії експлуатаційних, де велись активні лісозаготівельні роботи, в результаті, яких їх площі почали суттєво скорочуватись. Саме тому, Міністерство екології та природних ресурсів України ще у 2013 році, схвалило наукові обґрунтування та клопотання Карпатського біосферного заповідника про включення великих масивів букових пралісів Мокрянського лісомисливського господарства до складу природно-заповідного фонду України (додаток). Проте на місцевому рівні, не зважаючи на вимоги Закону України "Про основні засади (стратегію) екологічної політики України на період до 2020 року", яким передбачалось довести площі природно-заповідного фонду до 15 відсотків від загальної території України, ці ініціативи не підтримувались.

Поворотним моментом в роботі із розширення території Карпатського біосферного заповідника стало проведення 22 серпня 2016 року, на базі Карпатського біосферного заповідника, в

угольських букових пралісах, під головуванням Міністра екології та природних ресурсів України Остапа Семерака, за участі керівника Держлісагенства України Христини Юшкевич та керівників Закарпатської облдержадміністрації, Департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації, Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства, директорів лісгосподарських та лісомисливських господарств, міністерської наради із питань забезпечення виконання чинного природоохоронного законодавства в частині розширення територій природно-заповідного фонду Закарпаття (рис. 3).

На цьому зібранні, зокрема, отримали підтримку аргументація автора цих рядків щодо розширення території Карпатського біосферного заповідника орієнтовно на 9 тисяч гектарів та включення до його складу, насамперед, великих ділянок букових пралісів масиву Красна в межах Мокрянського лісомисливського господарства (На Закарпатті..., 2016). А потім на засіданнях, створеної 2 листопада 2016 року, розпорядженням голови Закарпатської ОДА, Робочої групи зі зміни меж (розширення) Карпатського біосферного заповідника, під керівництвом заступника голови Закарпатської облдержадміністрації Віктора Мікуліна (рис. 4) (додаток), на наші пропозиції, в результаті дискусій та компромісів, було вирішено погодити передачу до складу Карпатського біосферного

Рис. 3. Учасники наради біля скульптурної композиції Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Малій Угольці (серпень 2016 р.)

Рис. 4. Учасники засідання спеціальної робочої групи під головуванням заступника голови адміністрації Віктора Мікуліна

заповідника п'ять тисяч гектарів букових пралісів Мокрянського лісомисливського господарства, Груниківське лісництво Брустурянського лісомисливського господарства та території Великобичківського лісомисливського господарства й Рахівського дослідного лісового господарства, які входять до складу Карпатського біосферного заповідника без вилучення у землекористувачів (Гамор, 2017). На підставі цих напрацювань Мінприроди України схвалило клопотання Карпатського біосферного заповідника та експертний висновок завідувача кафедри лісівництва Національного лісотехнічного університету України В.В. Лавного та погодило зміну меж (розширення території Заповідника на 9301 га за рахунок земель ДП "Мокрянське лісомисливське господарство" (додаток), яке згодом було відкориговане.

У цьому контексті треба наголосити про важливу роль, у цьому складному процесі, схвалених за моєю пропозицією, на Комітетських слуханнях у Верховній Раді України із питань розвитку природно-заповідної справи 18 листопада 2013 року та 4 лютого 2015 року (Гамор, 2013, 2015, 2018) змін до статті 282 Податкового кодексу України, щодо сплати заповідниками та національними природними парками, за вилучені із господарського використання землі природно-заповідного фонду, земельного податку територіальним громадам.

Це державне рішення, не тільки сприяло проходженню узгоджень Проектів створення та розширення заповідників та національних природних парків, але й докорінним чином змінює

ставлення місцевого населення до природоохоронних територій, які стали не тільки все забороняти, але й реально допомагати громадам (без підтримки яких, забезпечити збереження особливо цінних територій дуже складно) у підтримці життєдіяльності та розвитку прилеглих, як правило, депресивних сільських територій. Так, наприклад, Карпатський біосферний заповідник, за останні три роки, сплатив 15 територіальним громадам, за рахунок коштів Державного бюджету України, понад сто сім мільйонів гривень. І тому зараз девіз: "Охороняємо природу разом" стає реальністю. Це особливо важливо, ще й тому, що букові праліси Карпатського біосферного заповідника та деяких інших національних природних парків, входять як єдиний природний об'єкт України, до складу Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

І другим реальним кроком держави, який теж підвищує імідж природоохоронної справи, стало прийняття рішень Президента та Уряду України щодо збереження букових пралісів як об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та сталого розвитку прилеглих територій. Як результат, зокрема, вдалось відкрити рух суспільно важливого пасажирського потягу за маршрутом "Київ-Рахів" (а зараз, сприяючи розвитку гупульського регіону, сюди прямують крім двох київських, потяги із Харкова, Одеси, Маріуполя та Миколаєва), заасфальтувати автошляхи, які ведуть до угольсько-широлужанських пралісів тощо. Але, на жаль, багато важливих речей для збереження букових пралісів та сталого розвитку прилеглих до них територій, які передба-

чались цими документами не виконуються. Більше того, в урядових структурах зараз розглядається питання щодо скасування або мінімізації сплати територіальним громадам земельного податку за землі природно-заповідного фонду.

Тому, попри все це, варто б активізувати роботу центральних органів виконавчої влади та обласних державних адміністрацій щодо виконання урядового Плану заходів із збереження букових пралісів та розвитку прилеглих територій й направити відповідні звернення до Кабміну України щодо недопущення скасування сплати громадам цього земельного податку.

Необхідно також розпочати процес підготовки номінації букових пралісів масиву Красна, для включення його до складу транснаціонального серійного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи".

І на завершення, хочу із вдячністю згадати тих людей і організацій, які доклали чимало зусиль для підготовки матеріалів цього важливого природоохоронного проекту й підтримували розширення території Карпатсько-

го біосферного заповідника.

Це насамперед його наукові співробітники (Ярослав Довганич, Микола Волощук, Мирослав Кабаль, Юрій Беркела, Василь Покин'ячереда, Василь Регуш, Петро Папарига та Геннадій Бочкор), у різні роки керівники та спеціалісти Закарпатської обласної державної адміністрації Віктор Мікулін, Юрій Шпонтак та Дмитро Томенчук, Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства Валерій Мурга та Ігор Коцур, керівники Тячівської районної державної адміністрації та районної ради Василь Дем'янчук, Василь Каганець, Михайло Данилюк та Михайло Полаженець, директори Мокрянського, Брустуранського, Великобичківського та Рахівського лісогосподарських та мисливських господарств Володимир Куцин, Михайло Бігун, Юрій Сойма та Володимир Приступа, керівники підрозділів та спеціалісти Міністерства захисту довкілля Григорій Парчук, Анастасія Драпалюк та Анна Ковбаснюк, а також громадські організації "Рахівекотур", "Карпатсько-Дунайська програма" й українсько-німецький проект "Підтримка природоохоронних територій України".

Список посилань

- Гамор Ф. У Закарпатській ОДА розглянули розширення території Карпатського біосферного заповідника. Інтернет ресурс: <https://zakarpattya.net.ua/News/168169-U-Zakarpatskii-ODA-rozhlianuly-rozshyrennia-terytorii-Karpatskoho-biosferneho-zapovidnyka?fbclid=IwAR3tI06eRvF4A70taG69bXKsL7RgPdCBF9sLOCtCdUtn35K7-MIirQly7uU>.
- Гамор Ф. Для збереження природно-заповідного фонду / Ф. Гамор // Зелені Карпати, 2013. – №1-4. – С. 33
- Гамор Ф. На комітетських слуханнях у Верховній Раді України обговорено проблеми природно-заповідного фонду / Ф. Гамор // Зелені Карпати, 2015. – №1-4. – С. 12–14.
- Гамор Ф. У Закарпатській ОДА проведено заходи з відзначення 50-річчя створення Карпатського біосферного заповідника / Ф. Гамор // Зелені Карпати, 2018. – спецвипуск. – С. 93–95.
- На Закарпатті за участі високопосадовців з Києва обговорили питання розширення в області територій нацпарків (фото). Інтернет ресурс: <https://zakarpattya.net.ua/News/159901-Na-Zakarpatti-za-uchasti-vysokoposadovtsiv-z-Kyieva-obhovoryly-pytannia-rozshyrennia-v-oblasti-terytorii-natyparkiv-FOTO?fbclid=IwAR2TtxOjJE71DM4DGjhf5FskKiqIDo95kvOJVnAzhvnT0naFND1QQ6g2xYI>.
- Праліси Закарпаття. Інвентаризація та менеджмент / Під загальною редакцією Федора Гамора та Петера Фейна – Рахів: Надвірнянська друкарня, 2008. – 86 с.
- Указ Президента України "Про зміну меж території Карпатського біосферного заповідника", № 5/2022, 2 січня 2022 р.

